

R. Várkonyi Ágnes EMLÉKKÖNYV

· KÜLÖNLENYOMAT ·

Szerkesztette
Tusor Péter

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Budapest 1998

A KÖTET TARTALMA

„Ideje vagyon a szólásnak” (FÜR LAJOS).....	5
Tabula Gratulatoria	8
SZ. JÓNÁS ILONA: A vízről középkori írások nyomán	13
BOROSY ANDRÁS: Paraszti milíciák a középkori Angliában	21
KRISTÓ GYULA: Magyar kalandozók német mondákban.....	31
ÉRSZEGI GÉZA: Szent Margit és Boldog Ilona.....	36
LADÁNYI ERZSÉBET: Tulajdon és közszabadság.....	43
GERICS JÓZSEF: Papinianusi <i>lex</i> alkalmazása az 1298. évi törvényben.....	47
DRASKÓCZY ISTVÁN: A somosi vám a 13—14. században.....	50
KIS PÉTER: Ákos nembeli István. Egy magyar előkelő életútja a 13—14. század fordulóján.....	57
SZOVÁK KORNÉL: <i>Meritorum apud Dominum fructus cumulatorum</i> (Megjegyzések a 14. század főúri valóságához)	79
SOLYMOSI LÁSZLÓ: Az esztergomi egyházmegye legrégebbi ünneplajstroma (Szent Adalbert, Szórád-András és Benedek tisztelete az erdélyi szászoknál)	88
TEKE ZSUZSA: Egy délvidéki főúr Zsigmond korában: Frangepán Miklós (1393—1432).....	96
GEDAI ISTVÁN: Adatok a 14—15. századi magyar aranypénzek forgalmához.....	106
KUBINYI ANDRÁS: A későközépkori magyar—nyugati kereskedelmi kapcsolatok kérdése	109
ERDÉLYI GABRIELLA: Egy kivételes karrier Mohács előtti kezdetei: Bethlenfalvi Thurzó Elek.....	118
LÁSZLÓ S. DOMONKOS: The Medical History of a Medieval Hungarian King: Matthias Corvinus (1458—1490).....	133
ASTRIK L. GABRIEL: Berchtoldus Rembolt Academic Printer and His Hungarian Acquaintances	148
FAZEKAS ISTVÁN: Kísérlet a trentói zsinat határozatainak kihirdetésére Magyarországon 1564-ben	154
FODOR PÁL: Állandóság és változás az oszmán történelemben.....	165
ÁGOSTON GÁBOR: A tűzfegyverek elterjedése a muszlim világban	176
GECSÉNYI LAJOS: „Török áruk” és „görög kereskedők” a 16—17. századi királyi Magyarországon	185
HILLER ISTVÁN: A „Titkos Levelezők” intézménye	204
VARGA J. JÁNOS: Kereskedelem és hadviselés a tengeren? (Hága—bécsi terv Konstantinápoly lerombolására 1675—1683)	216
SZAKÁLY FERENC: Templom és hitélet a 17. századi váci egyházmegyében.....	223
MOLNÁR ANTAL: Egy katolikus misszionárius a hódolt Dél-Magyarországon: Don Simone Matkovich.....	232
TÓTH ISTVÁN GYÖRGY: Kié Buda? Az esztergomi érsek és a belgrádi apostoli vikárius vitája a hódolt Budáról 1678-ban (Forrásközlés).....	251
ERDŐSI PÉTER: A vesztes magasztalása. Giorgio Tomasi históriája Báthory Zsigmondról.....	258
HORN ILDIKÓ: Báthory Zsigmond prágai fogsága (1610—1611).....	266
DEMÉNY LAJOS: Fejedelmekori székely <i>schola</i> -mesterek.....	281
BENKŐ SAMU: Veszedelem az Őrhegy tövében 1657-ben. Dipsei Szabó István nagyenyedi krónikája.....	290
KISS ANDRÁS: Kiadatlan erdélyi országgyűlési emlékek az ország romlásának idejéből (Az EOE kiegészítése 1657. és 1659. évi iratokkal)	299

TUSOR PÉTER

Zrínyi a pálosok történetében

A pálosok csáktornya-szentilonai piaca körüli csetepaté

A szentilonai piacon 1650 január 23-án történtek eddig sem voltak ismeretlenek az utókor előtt: KISBÁN EMIL számolt be róluk pálos rendtörténeti munkájában. Most, az ügyet tárgyaló források — Zrínyi Miklós levele Borkovich Márton pálos generálishoz, vele kapcsolatos és hozzá intézett misszilisek — közreadása kapcsán érdemes újra felidézni az 1650 eleji muraközi skandalumot, hiszen KISBÁN a monográfiája szempontjából mellékes témáról adott vázlatos áttekintésében több, a forrásokban szereplő fontos részletet figyelmen kívül hagyott.¹

R. VÁRKONYI ÁGNES az 1991. évi, II. Nemzetközi Pálos Rendtörténeti Szimpóziumon tartott előadásában KISBÁN nyomán főbb vonásaiban szintén ismertette az eseményeket. Kérdésére: „Katonai önkényeskedés történt, vagy földesúri érdekek ütköztek össze, s a csetepaté a piacokért Európa-szerzte dúló helyi villongások egyike?” mélyrehatóbb kutatásoktól várja a választ.² Az alábbiakban erre is feleletet kaphatunk.

1650 január 23-án, a szentilonai pálos kolostorból Fr. Matthias Sellegovich csáktornyai vikárius rettenetes dologról számolt be legfőbb előjárójának, Borkovich Márton generálisnak:³ „Már régtől fogva való, a piaccal szembeni ellenszenvének több mint

¹ KISBÁN E.: *A magyar Pálosrend története. I: 1225—1721*, Budapest 1938, 228—229. KISBÁN a Zrínyi—Borkovich levelezést annotálól 65—67. jegyzetekben (VI. rész), valamint a következményekről tudósító forrás hivatkozásában (VI. rész, 68. j.) a küldő és a címzett mellett csupán a keltezés helyét és a dátumot tünteti fel. Az előzményeket taglaló irat ismertetésénél viszont az „A. P. Tom. I. pag. 309.” jelzet szerepel a VI. rész 63. jegyzetében. Ennek nyomán feltételezhető volt, hogy a többi forrást itt kell keresni. Problémát okozott, hogy az „A. P.” rövidítéssel jelölt *Acta Paulinorum* hol található. Köztudott, a Magyar Országos Levéltár őriz egy hasonló nevű, hatalmas fondot (F. 153). Ez az anyag azonban *fasciculusokból* épül fel, a kevés kötet közül egyedül a *Liber Professorum Fratrum 1655* (140. kötet: bejegyzési könyv) korabeli az eseménnyel, a többi később keletkezett. (Vö. MAKSAY FERENC: *A Magyar Kamara Archivuma. Repertorium* [Levéltári Leltárak 63], Budapest 1975, 76—95.) *Acta Paulinorum* néven azonban az ELTE Egyetemi Könyvtárának Kézirattárában is fennmaradt egy terjedelmes gyűjtemény, mégpedig az egyháztörténelmi kéziratok sorozatában (Ms Ab 154). Itt találhatóak többek között a pálos rendfőnökség iratainak 1640-nel kezdődő, úgy tűnik, folyamatosan vezetett másolati kötetei. A szentilonai piac körüli bonyodalmak kapcsán írott leveleket, köztük Zrínyit is, az 1640—1670-es évek anyagát felölelő I. sz. *lomas* tartalmazza a következő címen: *Controversiae de fimo monasterii Czakturniensis Sanctae Helenae cum Illustrissimo Domino Bano Croatiae*. (Annot[atio] [= №] 88, pag. 311—317.)

² VÁRKONYI ÁGNES előadásának szerkesztett változatát I. SÁRBAK G. (szerk.): *Pálos rendtörténeti tanulmányok* (Varia Paulina 1), Budapest 1994, 126—136. Az ügy említése és értékelése: 128—129.

³ Az 1605 körül Domagovichon született Borkovichot lepoglavai perjeli és rendi vikáriusi tisztségei után 1644 szeptember 10-én választották meg legfőbb vezetőjükül (generális ill. főperjel) a pálosok. ASV Segre-

zsarnoki módon érvényt szerzett ma, azaz január 23-án a Bán úr övéi által, hátravan még a kolostor lerontatása, amelyet már egy év óta gyakran hangoztatott, amelynek ha sürgősen és habozás nélkül nem szegülünk ellene, igen kell félnünk, nehogy bekövetkezzék, mivel a Szentlélek is, miként Sault, elhagyta őt. Hasonló tragédiát, mint amelyet ő nekünk és embereinknek okozott: vagdalkozásokat, rablásokat, hogy a templom kapuja előtt vért ontott a nép oly nagy csődülete és gyásza mellett, hogy a szent áldozatot be sem lehetett fejezni, aligha hallottunk egy keresztény fejedelemtől vagy főúrról.” A kolostor két jobbágya súlyosan megsérült: Ioannes Fabienech belehalt sebeibe, Ioannes Poliak kezét csaknem teljesen levágták. A vikárius mind világiak, mind két szerzetes útján tiltakozott (valószínűleg a magánál a bánnál) a jogtalanság és az erőszakoskodás ellen. Bizonyítékképpen levelében név szerint is elősorolja azokat, akik azt vallották, hogy Zrínyi küldte őket a pálos kolostor melletti piac feldúlására. Ez a mozzanat azért lényeges számunkra, mert Zrínyi csáktornyai katonái közül név szerint nem nagyon ismerünk senkit sem. Sellegovich, miután aznap már többször írt Zrínyinek, ám választ nem kapott, sőt a gróf megvetően megtagadta, hogy fogadja őt és igazságot szolgáltatson, hiábavalónak tartotta, hogy Borkovich levelezzen az ügyben Zrínyivel, szerinte a felsőbb fórumokhoz kell fordulni. A vikárius saját helyettesét, Georgius Jagachich páttert küldte a generálishoz, hogy részletesen beszámoljon mindarról, amit személyesen látott és hallott, mivel nem mert mindent a tollra bízni. Őmaga — még súlyosabb következményektől tartva — tanácsosabbnak látta helyben maradni.⁴

A levélhez fűzött kommentár szerint a Bécsújhelyen időző Borkovich értesülve az atrocitásról, késedelem nélkül, minden más ügyet félretéve Bécsbe ment, és Csáky László országbírótól felhatalmazást (*Compulsorium*) szerzett tanúk kihallgatására és vallomásaik jegyzőkönyvbe vételére. Megbeszélte az ügyet Zrínyi Péterrel is, akivel február 3-án, Bécsújhelyről mégis csak küldött levelet („per eum scripsit”) a bánnak.

Előjáróban leírja, hogy Lepoglaváról való visszatértében egy szerzetese útján érdeklődött Zrínyinek György nevű prefektusától, akitől megtudta, hogy a bán Nova Curiában találja, ám mire odaért, nem csekély bosszúságára Zrínyi már elment onnét, pedig szívesen végzett volna lelki szolgálatot a grófnak („...qua occasione libenter Dominationi Vestræ Illustrissimæ præsens obsequia religiosa detulissem”). Hogy ez pontosan mit jelentett volna, nem tudjuk, de ezek szerint a generális személyes kapcsolatban állhatott Zrínyivel. Borkovich bevezető sorai után mintegy mellékesen jegyzi meg, hogy Bécsújhelyre megérkezvén értesült a szentilonai piacon történt önkényeskedésről. Az eseményeket Sellegovichcsal megegyezően mondja el, további részletként csupán arról értesülhetünk, hogy a vérengzés a kriptá (*Caemiterium*) kapujában történt, és a menedéket kereső sebesültek vére nemcsak a cinterem falait, hanem egyéb felszentelt helyeket is beszennyezett. Borkovich nem véletlenül hangsúlyozza ezt és a szentmise félbeszakítását: az erőszakoskodás vádja mellé így még a katolikus vallást ért sérelmet is a vétkesek fejére olvashatták.⁵ Mindazonáltal a pálos generális elsősorban nem egy esetleges per kilátásba helyezésével igyekezett a bánra hatni. Figyelmébe ajánlotta a szentilonai kolos-

teria di Stato, Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi dei Vescovi e degli Abbati (= SS ANV P), № 155; valamint GALLA F.: *A pálosrend reformálása a XVII. században*, Budapest 1941, 25 és 36.

⁴ ELTE EKK Acta Paulinorum (Ms Ab 154), tom. 1, pag. 311—312 (Annot. 88). L. Források 1. sz.

⁵ Vö. 1609. évi XXIX., 1613. évi XXIII., 1618. évi LX., 1625. évi LV., 1635. évi XVI. és az 1638. évi XXVII. tc.; valamint az 1647. évi XIV. tc. (CIH III 60—61. 106—107. 156—157. 268—269. 318—319. 384—385; és 436—437).

tor atyáinak a paphiánnal küszködő Muraköz pasztorálásában, a szentségek kiszolgáltatásában szerzett érdemeit, s azt, hogy a heti vásárokra összegyűlő tömeg kiváló alkalmat nyújt a szerzeteseknek igehirdetésre, a katolikus vallás terjesztésére. Megtudhatjuk Borkovichtól azt is, hogy a csáktornyai vár tisztviselői néhány éve már, noha a vásártartás joga a kolostort illeti, a vár alatt is tartanak piacot, amely dologért szerinte az isteni törvénykezős fog ítélni felettük. Azt tanácsolja, ha Zrínyi tisztartóinak bármi problémájuk van akár a piactartás, akár egyebek körül, akkor a törvény útján járjanak el. A generális óvatosan megfogalmazott levelében gyakorlatilag Zrínyi embereit tette felelőssé mindenért, a grófort — akinek Istentől kapott tehetsége mindenki számára ismeretes — csupán arra kéri, hogy az éjjel-nappal szoltározó szerzetesek az ő pártfogása alatt háborítatlanul élvezhessék az alapítóktól kapott jogukat. Gesztusokat is tesz a bán felé: a maga részéről meghagyta a csáktornyai vikáriusnak, hogy hivatása szellemében rendelje alá magát a bánnak, és ő maga is igyekezik Zrínyi akaratának engedelmeskedni — amennyiben az nem ellentétes a kolostor alapítóinak szándékával. Felszólítja a grófort, hogy tekintélyével vegye elejét az ilyen szentségtörő cselekedeteknek, s finoman utal arra, hogy ha nem így történik, akkor — bár nem akarja — már felsőbb törvény előtt keres jogorvoslatot. Utóiratában konkrétan is leírja kívánalmát: Zrínyi — akit már ekkor a *Patriae fulcimentum* jelzővel illet — hagyja meg boldog emlékü (nagy)apjára (*Progenitor*) való tekintettel a vasárnapi piactartás jogát a pálosoknál, és a szerzetesek panaszait, miként korábban, ezentúl is hallgassa meg, hiszen azok senki máshoz nem fordulhatnak azon a környéken ügyes-bajos dolgaikkal.⁶

Borkovich levele mestermű a maga nemében.⁷ Ügyes fordulataival egyszerre akarta a pálosok jogait megtartani, tárgyilagos hangnemével a kedélyeket lecsillapítani, a felelősséget Zrínyi embereire hárítani és a bánt végleg el nem idegeníteni. Levelének utószavában még Zrínyi testvérének, Péternek példájával hozakodik elő, akivel lám sikerült megegyezni a cirkvenicai kolostor dolgában.

Zrínyi február 18-ai válaszában nem köntörfalaz. Szerinte a szerzetesek úgy elferdítették már a tényeket generálisuk előtt, hogy az hitelt adva szavaiknak sok mindennel fenyegetőzik, és így a maga igazáról már aligha győzheti meg. A vasárnapi piacnak vára alá történt áttételét nyíltan magára vállalja, de szerinte ez nem azt jelenti, hogy a pálosokat megfosztotta volna joguktól, mivel csupán a saját embereinek hagyta meg, hogy ezentúl a Csáktornya alatti vásárra járjanak. Tekintve, hogy Zrínyi volt a környék leghatalmasabb földesura, ez gyakorlatilag a szerzetesek vállalkozásának ellehetetlenítését jelentette. Zrínyi tagadja, hogy az erőszakoskodás az ő tudtával történt volna, s a történetekről ő másként értesült, mint Borkovich. Szerinte nehezen hihető, hogy ketten támadtak volna a tömegre, hanem csak védkeztek, és a kriptának közelébe sem mentek. Hogy miért beszél két emberről, amikor csak Sellegovich vikárius levele hat katonáját sorolja fel név szerint, rejtély. Egyébként ígéri a bűnösök megbüntetését, de fenntartja véleményét, hogy Isten háza az imádságé és nem a vásároké.⁸

Világos tehát, hogy valóban a piactartás jogáért vívott helyi villongások egyikéről van szó. Zrínyi föllépését mindazonáltal abba a már több mint egy évtizede tartó eseményorozatba illeszthetjük bele, amelynek keretében a gróf az ősei által egyháziaknak adomá-

⁶ ELTE EKK Acta Paulinorum (Ms Ab 154), tom. I, pag. 312—314 (Annot. 88). L. Források 2. sz.

⁷ Csizsolt stílusára olműzsi és római tanulmányok során tett szert. ASV SS ANV P (3. j.) № 155.

⁸ ELTE EKK Acta Paulinorum (Ms Ab 154), tom. I, pag. 314—315 (Annot. 88). L. Források 3. sz.

nyozott javakat és kiváltságokat saját kezelésébe igyekezett visszavenni: az esetek többségében inkább vélt, mintsem valós jogalappal.⁹ (Birtok- és jövedelemszerző tevékenységét természetesen nemcsak az egyháziak sérelmezték, számos főúri családdal is összetűzött.¹⁰) Zrínyi törekvése, hogy a gyámjai alatt szétzilálódott birtokokat rendbe tegye, bevételeit gyarapítsa, jóllehet számos jogsértéssel járt, nem tartozik morális megítélés alá: bevett gyakorlat volt saját korában. Gondoljunk csak a néhány évvel korábban elhunyt Esterházy nádor óriási birtokszerzéseire, pereskedéseire.¹¹ Arra is találhatunk magyarázatot, hogy a pálosok szentilonai piactartási jogára miért az 1640-es évek végén került sor. Ekkorra történt meg ugyanis a testvérek között a birtokok megosztása, olyan formában, hogy Miklós kapta meg teljes egészében a magyarországi és kelet-szlavóniai birtokokat.¹² Korábban Zrínyi főleg a Tengermelléken gyarapította a klérus anyagi gondjait. Borkovich nem véletlenül hozta fel a cirkvenicai kolostor ügyében Zrínyi Péterrel létrejött megállapodást. Miklós ugyanis nemcsak a szmolcsai (szveticei) monostor miatt került korábban is összeütközésbe a pálosokkal.¹³ Pietro Mariani zengmodrusi püspök 1646. évi — igaz, cseppet sem elfogulatlan — tudósítása szerint Zrínyi „most pedig valósággal acsarkodik a cirkvenicai monostorban lakó pálos atyákra, amely hely a Gróf birtokain fekszik, hogy azokat a kolostor összes jövedelmétől és jobbágyától megfossza, és őket teljességgel el akarja üldözni; ha az éhség el nem hajtja őket, akkor erővel is elűzi, s innen való kipusztításuk hamarosan be is fog következni, amint elmenőben hagyott rendelkezéséből következtetem”.¹⁴ A püspök állításait igazolni látszik, hogy már három évvel ezelőtt, 1643-ban, a vinodoli Cirkvenica pálosai panasszal éltek Zrínyire néhány jobbágy és jövedelem miatt, és ez akkor egészen az uralkodó füléig eljutott.¹⁵

Meg kell jegyezni, hogy Péterről jóval kevesebb panasz maradt fenn visszaélései miatt az 1630—1640-es évekből, mint testvéréről. Később viszont ennek ellenkezőjéről tanúskodnak a források.¹⁶ Lehet, hogy tervszerű szerepcseréről van szó, illetve Péter

⁹ Minderre, különösen Zrínyi kegyúri törekvéseire a modrusi püspökség felett l. pl. MOL Magyar Kancelláriai Levéltár (= MKI.), Propositiones et Opiniones (A 33), Fasc. 4, № 311 (Proposita 7 Dec. Anni 1640); uo. Fasc. 5, № 229 (Proposita Mensis Nov. Anni 1641); *Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium Historiam Illustrantia I—II*, ed. A. THEINER, Romae—Zagrabiae, 1863—1875, I № CLXXXIII.

¹⁰ KLANICZAY T.: *Zrínyi Miklós*, Budapest 1964², 38—39.

¹¹ PÉTER K.: *Esterházy Miklós* (Magyar História Életrajzok), Budapest 1985, 32—52.

¹² SZÉCHY K.: *Gróf Zrínyi Miklós I—V* (Magyar Történeti Életrajzok), Budapest 1896—1902, I 282—290.

¹³ KISBÁN: *A magyar pálosrend* (I. j.), 227.

¹⁴ „Adeo vero nunc de facto saevit in Patres S. Pauli Primi Eremitae in Monasterio Czirquenicza existentes, qui locus adiacens est ipsius Comitibus bonis, ut eos proventibus omnibus et Colonis Monasterii illius privaverit, ac omnino eos expellere vult, si non fame adactos, etiam vi adhibita expellere et inde exire in procinctu est, ut cogo per datam dum hinc abiret ordinationem.” Levele Lippay György esztergomi érsekhez (Fiume, 1646 február 3.). PL Archivum Saeculare, Acta Radicalia (= AS AR), Capsa X, № 196 [Időrendezett misszilis-sorozat], 14. cs., 79—80. fol.

¹⁵ A részletekre l. Frangepán Ferenc levelét Stassewsky Miklós pálos generálishoz (1643 szeptember 6.). OSZKK Fol. Lat. 2933, 2. d. fol. 321^r. Az ügyben ugyancsak kegyúri jogai folytán érintett Frangepán szerint „ad ... Suae Maiestatis Mandatum Dominus Zrinus respondit, quod ipse nihil contrarium sentiret, verum quocumque P. Generalis Ordinis S. Pauli primi Eremitae proventus illos sive ad unum, sive ad aliud Monasterium convertere voluerit, illius nihil interesse, nec impedire vellet.” (fol. 321^r.) III. Ferdinánd említett utasításának egykorú másolata: uo. fol. 322^v.

¹⁶ Zrínyi Péternek ozolyi várából, 1653 október 13-án a primáshoz írt levelét, amelyben mentségeit, ill. a zengmodrusi püspök elleni viszontvádjait adja elő, l. PL AS AR (14. j.) Capsa X, № 196, 19. cs., 115—117.

nem véletlenül kapta meg bátyja báni kinevezése után a jövedelmezőbb, de több gondot okozó tengerparti birtokokat? Itt kell keresni a szentilonai piacügy gyors lecsendesülésének magyarázatát is. Zrínyinek az ország első közjogi méltóságainak egyikeként nem állt érdekében egy még zajosabb botrány, amely esetleg veszélyeztethette volna ez idő tájt már körvonalazódó politikai terveit. A hierarchiával való viszonya ekkoriban nem nevezhető különösebben jónak, és Borkovich pálos generálisként nemcsak Lippay prímással, hanem az udvari körökkel is közvetlen kapcsolatban állott.¹⁷ Zrínyi a szentilonai pálosokkal ellentétben ezért válaszolt neki postafordultával, még hozzá szemlátomást visszafogottan, mintegy jelezve: nem áll szándékában tovább fokozni a feszültséget.

Borkovich április 8-án reflektált Zrínyi február 18-ai soraira. Tagadja, hogy előző levelében bármivel is megfenyegette volna a bánt — láthattuk, ez nem teljesen így volt —, kizárólag a sérelmeket kívánja orvosolni. Ő is felajánlja, ha valóban szerzetestestvérei „támadtak Zrínyire”, pontosabban embereire, amint a gróf állítja, megbünteti őket, csak szolgáljon bizonyítékokkal. Borkovich arra is rámutat, hogy Zrínyi embereinek eltiltása a pálos piactól ténylegesen annak tönkretételével azonos, és felhívja Zrínyi figyelmét arra, hogy az előírt távolságon belül új vásár nyitása nem megengedett. Természetesen egyetért azzal, hogy Isten háza nem a vásároké, de ismételten kifejti a piac nyújtotta kedvező lelkipásztori lehetőségeket. Ez kétségkívül valós érvnek tűnik, de nem feledhetjük az érem másik oldalát sem: a piactartásból származó bevételek, a nagy néptömeg adta adományok szintén ugyanilyen súllyal eshettek latba. A pálos előjáró saját tíz évvel korábbi véleményét is a bán ellen fordítja. Elmondása szerint az idő tájt, amikor Zrínyi hazaérkezett Itáliából — ezek szerint Zrínyi külföldi útját a kortársak számon tartották —, a Magyarországról visszatérő Vinkovich Benedek zágrábi püspök egy pap kérésére felvetette a grófnak a piac áthelyezésének lehetőségét. A gróf akkor ezt elutasította, mondván: káros lenne az odagyűlő nép áhítatára, és sértené ősei rendelkezését. Látszik, hogy Borkovich időközben alaposan tájékozódott: gyakorlatilag előző levelének két gondolatát adja most a tíz évvel fiatalabb Zrínyi szájára, aki az 1630-as évek végén valóban jó viszonyt tartott fenn a szentilonai pálosokkal. Andrea Francisci akkori csáktornyai vikáriust közvetlen környezetében találjuk.¹⁸

fol. III. Ferdinánd 1655 augusztus 9-én szólította fel ebersdorffi kastélyából Pétert az egyházi birtokok és bevételek háborgatásának abbahagyására (MOL MKI. [9. j.], Conceptus Expeditionum [A 35], № 257 Anni 1655), 1641 november 27-én még Miklós számára küldött a kancellária hasonló tartalmú *mandatumot* (uo. № 308 Anni 1641). Vö. még az előző jegyzetben említett királyi figyelmeztetést.

¹⁷ Pálos főperjelként szerzett befolyása később fényes egyházi karrierhez segítette: 1667 november 19-étől zágrábi püspök, 1686 december 16-ától kalocsai érsek lett a következő év október 31-én bekövetkezett haláláig. MOL MKA Collationes Ecclesiasticae (E 229), vol. 2, fol. 171—172 és 554—555; uo. Libri Dignitariorum (E 683), vol. 3, fol. 33.

¹⁸ A grófot bécsi útjára is elkísérő Franciscitól értesülünk arról, hogy Zrínyi milyen mérhetetlen csálódottsággal fogadta báni kinevezésének meghíusulását: „...ut inopinato Illustrissimi Comitis abitui, et non alicui meae praesumptioni adscribat [ti. búcsú nélküli távozását Bécsből]: primum fuit quod cum illo iter fecerim erit et ultimum: obfecerat ille quod Banatus alteri daretur explicare non possum qua cum properatione et tumultu se se Vienna expedit. Ventum tandem Chaktorniam, quo Dominum Comitem a Tun cum universa familia deduxit, tribus hic mansit septimanis...” Egy másik levelében így ír: „Non possum explicare quantum melanchonizet Nicolaus Zrinus de amisso Banatu, cui per certos significatum alium illo gavisurum. Verum etiam fuisset magno auxilio desolato meo monasterio si Banus fuisset factus, sed ad maiores me refero.” Andrea Francisci, bélháromkúti apát, csáktornyai vikárius Lippay György egri püspök, kancellárhoz (Szentilona, 1639 augusztus 12. és Varasd, 1639 augusztus 22.). PL AS AR (14. j.) Capsa X, № 196, 9. cs., 149—141 és 155—157. fol. Francisci

Borkovich ennek az írásának végére is hagy egy kis figyelmeztetést: a történetek bizonyíthatóságára utal, ha arra kerülne a sor. A generális először tisztázza, hogy ő sem azt írta, hogy a kriptában történt volna a sajnálatos összetűzés, hanem annak kapujában. Majd közli: „ahol azt állítja Nagyságod, hogy nem maga küldte azon embereket, én hiszek Nagyságodnak, mégis hatan közülük azt vallották, hogy Nagyságod küldte őket. Neveiket jelen soraimba szükségtelennek tartom elősorolni.”¹⁹

Ami Zrínyi személyes felelősségét illeti a vérengzésben, az ellentétes állítások kereszt-tűzésében nehéz konkrét feleletet adni. A bán azt is tagadja, hogy egyáltalán ő küldte volna az embereket, hat katonája ennek ellenére gazdájuk kifejezett utasítására hivatkozik. Leginkább az a változat fogadható el, hogy katonái, ismerve uruknak a pálos piaccal szembeni újabb keletű ellenérzéseit, „túlértelmeztek” egy kapott parancsot. Majd kevésbé tartva a Zrínyitől kijáró büntetéstől, mint a gyilkosság és szentséggyalázás vádjával való törvény elé állítástól, a felelősségre vonás elől habozás nélkül uruk palástja mögé bújtak. Vallomásuknak ez lehet a magyarázata. A piactartás elleni fellépés katonai önkényeskedéssel is párosult.

A forrásokot lemásoló pálos szerzetes megjegyzése szerint Zrínyi nem válaszolt Borkovichnak, aki viszont elállt attól, hogy a Csáky László országbírótól kapott felhatalmazás alapján nyomozást, majd pert indítson. Szándékai ismeretében ez csak egyet jelenthet: a bán engedett a pálosok követeléseinek, akik cserébe hajlandók voltak fátylat borítani az utólag valószínűleg már csupán sajnálatosnak minősített véres eseményekre. A szerzetesek Zrínyivel történt kibékülésükről P. Georgius Jagachich csáktornyai *supprior* levele tudósít.²⁰

Jagachich generálisának arról számol be, hogy (előbb ismertetett) levelét Pál lepoglavai vikárius utasításának megfelelően P. Kristóf rendtársa kíséretében április 28-án adta át a grófnak, aki minderre a következő választ adta: „Én már semmilyen választ sem fogok adni a generális atyának, mivel már háromszor adtam írásban ezekről az ügyekről, ha ismét adnék, ezen a módon a végtelenségig folytatódhatna az eljárás.” Zrínyi másik két leveléről nincs tudomásunk, és mivel a fenti levelek végig korrespondálnak egymással, egyelőre talány, mik is lehettek ezek. Jagachich a továbbiakban Csáktornya urának a pálosokkal szembeni megváltozott magatartását ecseteli: „Mégis azt írom Főtisztelendőségednek, amit hallottam és láttam, jelesül hogy a méltóságos gróf úr jó útra tért, sőt a legjobbra, egészen megváltozott, és jót akar velünk cselekedni.” Szent György napján (április 26.) ugyanis P. Cosmi tanácsára Kristóf testvérrel felkereste a gróft, hogy boldog ünnepet kívánjanak neki és gratuláljanak Itáliából való szerencsés visszatértéhez (Zrínyi Rómában járt, feltételezhetően az 1650-es jubileumi Szentév alkalmából).²¹ A bán „elég jóságos tekintettel fogadta mindezeket, és udvartartása tagjainak

egyébként zengg-modrusi püspöki kinevezését kifejezetten a Zrínyivel való jó kapcsolatának köszönhetette 1647-ben. ASV SS ANV P (3. j.) № 102.

¹⁹ ELTE EKK Acta Paulinorum (Ms Ab 154), tom. 1, pag. 315–316 (Annot. 88). L. *Források* 4. sz.

²⁰ ELTE EKK Acta Paulinorum (Ms. Ab 154), tom. 1, pag. 317 (Annot. 88). L. *Források* 5. sz.

²¹ „Ban Uram Romaba ment Postán, el uariuk az innepekre, Chiaktornyan most hogy atal íüttem, mondak hogy utanna kultek a leueleket, kiket Kanisarul irtam...” Keglevich Péter egerszegi kapitány levele gróf Batthyányi Ádám főkapitányhoz (Zalaegerszeg, 1650 április 15.). MOL Batthyányi család It., Missiles (P 1314), № 24.973. A szentévi zarándoklat, Róma bazilikáinak s az apostolsíroknak felkeresése a teljes búcsú elnyerése végett, ha valóban emiatt utazott az Örök Városba, figyelemre méltó momentum a Zrínyi személyes vallásosságának, hitének. Más szempontból is igen elgondolkodtató az 1650-es időpont: lehet, hogy a költő

jelenlétében hozzáfűzte: Én már Tisztelendőségek ellenében semmit sem teszek, kész vagyok szolgálni Tisztelendőségeknek minden dologban, csak Istent imádjátok értem. Jót fogok veletek tenni, csak kicsit várjatok.” Majd egy hordó bort ajándékozott a barátok asztalára és így folytatta: „Kérem tisztelendőséged, várjon még egy kis ideig, amíg teljesen és bizonyosan elmúlik a keletkezett felháborodás — mind a piacot, mind Szent Jeromos javadalmát²² nagyobb kegyel kapjuk vissza, mint gondoljuk” — zárja levelét a csáktornyai alperjel. Úgy tűnik, a római zarándoklatnak kézzelfogható eredményei is lettek. A levelezésről másolatot készítő ismeretlen szerzetes megjegyzésére: „Az idő mutatja majd meg, miképp válnak mindezek valóra” Zrínyi 1662. évi végrendeletének sorai adnak kései választ. A bán ugyanis a pálos monostornak saját katonái által megszenteltelenített kriptáját választotta végső nyugvóhelyéül.²³

A jelek szerint az ügyek vitelét a Zrínyivel konfliktusba keveredő Sellogovich vikárius helyett átvevő Jagachich sorai a biztató fejleményeken túl még egy érdekes információt tartalmaznak. A KISBÁN által „Kozma atyá”-nak fordított C o s m i páter valójában nem más, mint Zrínyi tíz esztendővel korábbi modrusi püspökjelöltje, Fr. Francesco Cosmi da Mogliano, olasz minorita misszionárius. A zajos botrányokba keveredett, és Mariani zengg-modrusi püspököt egyházmegyéjéből elüldöző minoritát 1646-ban a bécsi nuncius aposztatának nyilvánította és börtönnel fenyegetve elparancsolta Zrínyi mellől.²⁴ Jagachich alperjel tanúsága szerint azonban — kiközösítése ellenére — továbbra is Zrínyi káplánja maradt, sőt részt vett a bán és a pálosok összebékítésében.

az eme újabb itáliai utazása során szerzett, friss élményeit építette volna bele az 1651-ben megjelent *Szigeti Veszedelem* végső változatába?

²² A csáktornyai-szentilonai monostorhoz tartozó Dráva menti stridói (Stridova, Strigova) kegyhely a néphit szerint Szent Jeromos születési helyén épült. KISBÁN: *A magyar pálosrend* (1. j.), 51.

²³ A végrendelet nagyvonalúan évi száz hordó bort is adományozott a szentilonai pálosok asztalára, hogy tíz esztendőn keresztül votív misékben emlékezzenek meg Zrínyiről és családjáról. *Zrínyi Miklós összes művei. II: Levelek*, kiad. KLANICZAY T.—CSAPODI CS., Budapest 1958, 603—604. A helyzet rendeződésére utal még, hogy a költő dédapjának, Györgynek a szentilonai monostoron, 1570—1580 között elkövetett hatalmaskodásait egykorú feljegyzések („ex diversis annotationibus per Patres illius temporis factis”) alapján 1654-ben összeállító Ivanovich Pál prior generális egy szóval sem tér ki a közelmúlt eseményeire. *Ex plurimis et gravissimis violentiis, quas Comes Georgius Julius Nicolai de Zrin in Szigeth interfecti, Avus vero modernorum Comitum Nicolai et Petri à Zrin diversis Temporibus et Locis in Monasterio nostro Sanctae Helenae supra Chakturum fundati, Bonisque et pertinentiis eiusdem perpetravit, nonnulla consignata*. OSZKK Fol. Lat. 2933, 2. d., fol. 207^r—208^s.

²⁴ Az ítélet szövege: D. FARLATI: *Illyrici Sacri Tomus Quartus. Ecclesiae Suffraganeae Metropolis Spalatinensis, Venetiis* 1759, 141—142. Da Moglianóra többek között I. MOL Galla Ferenc hagyatéka (P 2088), 26. tétel/A, fol. 348—349 (9. d.); APF SOCG vol. 85, fol. 317^r; MOLNÁR A.: *Olasz minoriták a XVII. századi Felső-Magyarországon*, Aetas 1992/3, 56.

Források

1.¹

Csáktornya, Szent Ilona monostora, 1650 január 23.

Matthias Sellegovich csáktornyai vikárius Borkovich Márton pálos generálishoz

ELTE EKK Acta Paulinorum (Ms Ab 154), tom. 1, pag. 311—312 (Annot. 88). — Másolat.²

Reverendissime in Christo Pater etc. Iam praeconceptam malitiam de Foro, idque hodie, quae est 23 huius Dominus Banus per suos, plus quam Tyrannice exercuit, superest destructio Monasterii, quam ille saepe ante annum occinebat, cui nisi mature et sine ulla cunctatione contra itum fuerit, valde timendum ne accidat, cum et Spiritus Dei veluti a Saulo ab ipso recesserit. Tragoediam similem quam ille contra nos nostrosque homines peregit, percussiones, rapinas, vix in ullo Christiano Principe vel Magnate auditas, ut ante Fores ipsas Ecclesiae sanguinem effuderit, cum tali tumultu et luctu populi, ut nec ipsum Sacrum finiri potuerit. Unus ad mortem usque vulneratus nomine Ioannes Fabianech: alteri ut pote Ioanni Poliak manus sinistra fere totaliter amputata eiusdem usum nunquam habiturus. Feci Protestationem tam per saeculares personas, quam per Patres duos de his violentiis et iniuriis. Nebulonum nomina, qui se dicebant ab ipso Domino Bano emissos ex Arce hic aliquorum subscribo. Iuan Hiliachin Pastock, Peter Zagerecz ex Ztrahoninech, Andres Iuichanon Pastock, Louřecz, Mihal Zträn, Stephan Prlasichen zin. Hic et vulneravit nostros Colonos, fuere et alii hic non specificati. Si Reverendissima Paternitas Vestra voluerit scribere Domino Bano, sciat omnino se nihil effecturum, nam ad scripta non respondet, imo contemnit, audientiam denegat, iustitiam non administrat; quid ergo faciendum, nisi Supremus Iudex audeamus, ad quem ut plena habeatur informatio, mitto Patrem Georgium, cum ipse non audeam tam cito, longo itineri me committere, timendo graviora, ille quae audivit, et oculis spectavit haud dubie multo plura, quam ego calamo exponere poterit, cuius iter et sumptus ne sint frustranei, etiam extrema (cum et adversarius huius etiam animi sit contra nos) tentanda, maxime quousque Frater suus est ibi: Nos his interim ut inimicos nostros, eorumque furiam conterat, Deum Omnipotentem, Sanctamque Dei Genitricem, cui hic locus singulariter sacratus est, quem etiam in summis miseris defendit, modo quoque defendere velit, orabimus. Datum ad S. Helenam die 23 Ianuarii 1650.

Reverendissimae Paternitatis Vestrae

Filorum minimus

Fr. Matthias Sellegovich mp.³

¹ Tekintettel arra, hogy másolatról van szó, az iratokat nem betűhíven, hanem némi korrekciókkal a klasszikus latin helyesírása szerint közlöm. (Pl. a névszóknaál meghagytam a nagy kezdőbetűket, a felső indexszel jelzett rövidítéseket ugyanott oldottam fel.) Szó szerinti fordítást csak Zrínyi levelénél adok.

² A szöveg felett a következő felirat található: „Literae P. Vicarii Czakatumniensis.”

³ A szöveg után a másoló megjegyzése: „Habita huiusmodi notitia ex literis praesentibus Reverendissimus Pater Generalis pro tunc Neostadý residens, sine mora postpositis aliis negotiis Viennam se contulit,

2.

Bécsújhely, 1650 február 3.

Borkovich Márton pálos generális Zrínyi Miklós horvát bánhoz

ELTF. EKK Acta Paulinorum (Ms Ab 154), tom. 1, pag. 312—314 (Annot. 88). — Másolat.⁴

Illustrissime Comes Domine
Domine et Patrone Colen^{dissime}

Salutem cum precum demississima commendatione.

In reditu meo Lepaglaui iuxta debitum meum quaesivi ex Praefecto Domino Gregorio mediante uno Patre de Dominationis *Vestrae* Illustrissimae praesentia, qui asseruit in Noua Curia Dominationem *Vestram* Illustrissimam commorari, quam versus cum iter dirigerem, intellexi cum animi displicentia Illustrissimam Dominationem *Vestram* alio transmigrasse, qua occasione libenter Dominationi *Vestrae* Illustrissimae praesens obsequia religiosa detulisset. Caeterum accepi his diebus ingratum nuntium, Forum nimirum hebdomadale, quod multis annis penes Monasterium Nostrum *Sanctae* Helenae stetit, non solum avulsam, sed vigesima tertia proxime praeteriti Mensis Ianuarii ibidem homines nostros per Famulos Illustrissimae Dominationis *Vestrae* invasos, ac in ipsa Porta Caemiterii adeo lethalibus vulneribus confectos, ut sanguine ipsum Caemiterium, per quod fuga sibi consulebant, et alia loca Divino servitio dicata cruentarint. Homines praeterea, qui ex antiqua devotione ad audiendum Dei Verbum eo confluerant circumquaque dispersos, ut ob tumultum eorundem Sacros^{anctum} Missae sacrificium cantari coeptum in suo cantu interrumpi debuerit. Non latet dubio procul Dominationem *Vestram* Illustrissimam, cum sit res clarissima, per supradictum Monasterium ac per Fratres in eodem commorantes fidem Catholicam fuisse conservatam, nullo Sacerdotum in tota Insula⁵ existente, atque occasione praecitati Fori hebdomadalis homines, forte in vera fide nutantes, consolidatos, maiorem messem lucrandi animas Christo praebuisse, quod et ad praesens Vicinum Oppidum et tota sane Insula in Sacramentorum administratione experitur; clarum praeterea est Forum *Sanctae* Helenae, ut alia omittam, spectare ad Monasterium, ac primo per Officiales Arcenses paucis ab hinc annis ereptum; certe coram Tribunali Divino strictissimam reddent rationem, qui facto vel consilio per huiusmodi iniurias, multas occasiones promovendae devotionis tollere adnituntur. Si Officiales Illustrissimae Dominationis *Vestrae* aliquam praetensionem, tam circa Forum, quam alia occurrentia habent, via legibus Divinis et humanis conformi progredi deberent. Praerogativis animi et corporis, atque bonorum affluentia Illustrissimam Dominationem *Vestram* a Deo Opt^{imo} Max^{imo} dotatam, universi conspiciamus, dignum etiam est, ut Viri Religiosi die noctuque Deo psallentes sub protectione Dominationis *Vestrae* Illustrissimae,

ubi obtento Compulsorio pro Examine et depositione Testium supra praetactas iniurias a Iudice Curiae Regiae Illustrissimo Domino Comite Ladislao Czaky, et habito colloquio cum Illustrissimo Domino Comite Petro à Zrinio Fratre eiusdem Domini Bani, per eum scripsit literas tenoris sequentis.”

⁴ A levél előtt: „Pr. Generalis scribit Illustrissimo Domino Bano.”

⁵ A Muraközt a Csallóközhöz hasonlóan ezen a néven nevezték.

ad mentem Fundatorum, suis in pace fruantur. Serio iis omnibus a me impositum est, ut iuxta Vocationis suae statum Illustrissimae Dominationi *Vestrae* se conformarent, et certus sum signanter *Patrem* Vicarium Loci nil omisisse eorum, uti Illustrissima Dominatio *Vestra* in sua infirmitate expertam se esse asseruit, Ego quoque pro mea tenuitate feci, et faciam, quae Voluntatis Dominationis *Vestrae* Illustrissimae esse intellexero, et quae piorum Fundatorum menti consona fuerint. Quapropter humillime rogo, dignetur Illustrissima Dominatio *Vestra* huiusmodi malis obviare, ac tantas iniurias Loco, Deo, Sanctisque eius illatas sua autoritate vindicare, ne cogamur, alias inviti, teste Deo aliud Tribunal convenire. Expectabo ab Illustrissima Dominatione *Vestra* certum ac favorabile responsum, quam Deus Omnipotens ad Nominis sui gloriam promovendam, Patriae fulcimentum et Nostri consolationem diu servet incolumem. Datum Neostadio die 3. Februarii A^{nno} 1650.

Illustrissimae Dominationis *Vestrae*

Servus in Christo humillimus

Fr. Martinus Borkovich mp.

P. S. In aliis, Illustrissimo Domino Comiti Petro mentem meam aperui, idem Illustrissimus Dominus Comes se gratiose obtulit ad complanandas res Ciruenichenses vi transactionis Poseniensis. Addo superioribus, rogando humillime Dominationem *Vestram* Illustrissimam de dicto Foro in primis terminis reliquendo, ad mentem felicitis reminiscendae Illustrissimi Progenitoris Dominationis *Vestrae* Illustrissimae, simul etiam, ut Patres in suo recursu benignam aurem, uti hactenus, experiantur, cum alter ibidem non sit praeter Dominationem *Vestram* Illustrissimam, cui sua gravamina exponere possint.

3.

Nova Curia, 1650 február 18.

Zrínyi Miklós horvát bán Borkovich Márton pálos generálishoz

ELTE EKK Acta Paulinorum (Ms Ab 154), tom. 1, pag. 314—315 (Annot. 88). — Másolat.⁶

Reverendissime Domine Pater

Salutem et mei⁷ commendationem.⁸

Habuissem ego multa, de quibus conqueri potuissem Reverendissimae Dominationi *Vestrae* contra Patres Monasterii Sanctae Helenae⁹ hic in Insula. Non dubito illos praecipuasse animum Reverendissimae Dominationis *Vestrae*, nam ad simplicem illorum informationem, mihi multa minatur, praesupponens ea omnia vera esse, de quibus illi me

⁶ A levél felett a másoló felirata: „Rescriptum ab Illustrissimo Domino Bano.”

⁷ A személyes névmás *genitivusa* visszaható egyes szám első személyű névmásként, vagy elliptikus szerkesztés a *servitii* szó elhagyásával.

⁸ Az *accusativus* e korban — véleményem szerint — egy általában már elhagyott *post* előjárószo vonzata.

⁹ A Csáktornya közvetlen közelében található Szent Ilona kolostor.

accusarunt, sicque ego iam frustra novas querelas adducerem, hoc saltem paucis responderem ad literas Reverendissimae Dominationis Vestrae volui.

Forum illis¹⁰ nullum acceptum est, iussi sunt tamen mei homines singulis Dominicis diebus Chiaktorniae comparere. Tumultus autem illius quem scribit Reverendissima Dominatio Vestra nulla causa sum, nec ex scitu meo satellites illi, ibi fuerunt; sed nec illos culpam habere audio, nisi forte illa esset, quod se occidi non permiserint homines nostri, et hoc procul a Cimiterio fuit. Nec credibile est apud prudentes, quod duo, unam multitudinem hominum aggressi fuissent. Curet Reverendissima Dominatio Vestra sine passione inquiri super hoc facto, similiter et ego faciam. Si mei homines causa istius tumultus fuerint, ultra vulnera, quae ibidem acceperunt, etiam ulterius poenam patientur. Concludo iam et dico, quod Domus Dei non est Domus Nundinarum, sed Orationis, hoc etiam Canones dictant, et boni Patres,¹¹ huic se accommodare deberent, etiam ultro.

In reliquo Reverendissimam Dominationem Vestram bene valere cupio. In Curia nova¹² die 18. Februarii 1650.

Reverendissimae Dominationis Vestrae

Amicus paratissimus

C. Nicolaus à Zrin mp.

Magyar fordítása:

Főtisztelendő Uram, Atyám!

Üdvözetem és magamnak ajánlása [után].

Sok dolog lett volna, amely miatt panaszkodhattam volna Főtisztelendőségnek az itteni, muraközi Szent Ilona monostor atyáira. Nem kétlem, hogy ők már lefoglalták Főtisztelendőség szívét, mivel pusztai híresztelésekre sokmindennel fenyeget engem, előre feltételezve, hogy mindazon dolgok, amellyel vádolnak igazak, és így én már hiába hoznék elő új panaszokat, csupán ennyit akarok röviden Főtisztelendőség leveleire válaszolni.

Azoktól egy piac sem lett elvéve, hanem embereim azt a parancsot kapták, hogy az egyes vasárnapokon Csáktornyán jelenjenek meg. Azon zavargásnak pedig, amelyről Főtisztelendőség ír, oka nem vagyok, és azok a csatlósaim tudtom nélkül voltak ott; hanem úgy hallok, hogy ők sem követtek el vétket, ha talán azt nem, hogy nem hagyták magukat levágnatni embereink, és ez a dolog a kriptától messze történt. Bölcs embe-
reknél aligha talál hitelre, hogy ketten támadtak volna emberek egész sokaságára. Nyomoztasson Főtisztelendőség elfogultság nélkül ebben az ügyben, magam is hasonlóan fogok cselekedni. Ha embereim voltak annak a zavargásnak okozói, a sebeken túl, amelyeket ott szereztek, további büntetést fognak elszenvedni. Befejezem már és azt mondom, hogy az Isten háza nem a vásárok háza, hanem az imádságé, ezt írják elő a szent kánonok is és a jó atyáknak maguktól is ehhez kellene tartaniuk magukat.

Végezetül kívánok Főtisztelendőségnek jó egészséget. Nova Curia, 1650 február 18. napján.

Főtisztelendőség

legkézségesebb barátja

Gróf Zrínyi Miklós s. k.

¹⁰ A szentilonai pálosoktól.

¹¹ A szentilonai pálosok.

¹² Nowe Dwori.

4.

Bécsújhely, 1650 április 8.

Borkovich Márton pálos generális Zrínyi Miklós horvát bánhoz

ELTE EKK Acta Paulinorum (Ms Ab 154), tom. 1, pag. 315—316 (Annot. 88). — Másolat.¹³

Illustrissime Comes Domine

Domine et Patrone Colen^{dissime}

Literas Illustrissimae Dominationis Vestrae e Nova Curia 18 Februarii ad me datas cum ea, qua decuit reverentia primo die 5ta Currentis Mensis accepi, iis perlectis non potui diu differre iustificationem, me videlicet nullas aliquando minas literis ad Illustrissimam Dominationem Vestram datis inseruisse, vel inserere cogitasse, naturae solummodo instinctum secutus sum, quae suggerit modum laesis, suae afflictioni quaerendi remedium et levamen oportunum. Fratres mei si Illustrissimam Dominationem Vestram offenderunt, dummodo Illustrissima Dominatio Vestra causas dignata fuerit aperire, poenas debitas non evitabunt. Porro ex quo homines prohibentur accedere ad Monasterium, non leviter hac occasione ibidem devotionis augmentum diminuitur, ac Forum hebdomadale tollitur, quod a multis annis penes Monasterium stetit, licet Insula haeresi fuerit deferta. Scit optime Illustrissima Dominatio Vestra Iuribus Regni repugnare novam quamlibet Fori erectionem, nisi in ea distantia et eo modo, quem Articuli praescribunt, instituat. Domum Dei non esse Domum Nundinarum fatendum sane, Forum tamen ad Sanctam Helenam seu Monasterium fieri solitum, orationem et obsequium Deo debitum non solum non impedivisse, sed potius multum promovisse clarum est; atque adeo usum ipsius hactenus servatum Deo gratissimum extitisse. Veniens quondam ex Vngaria Reverendissimus Dominus Benedictus Vinkouich Episcopus Zagradiensis eo tempore, quo Illustrissima Dominatio Vestra feliciter ex Italia redierat, dicebat se ad instantiam nescio cuius Parochi, licet invitum, fecisse mentionem de translatione Fori, asseruit ille Illustrissimam Dominationem Vestram habita a suis informatione respondisse, id se non posse facere, tum ob populi illuc concurrentis devotionem, tum quod Illustrissimae Dominationis Vestrae Antecessores id attentare non voluerint. Quapropter iterato humillime rogo Illustrissimam Dominationem Vestram pro praefati Fori hebdomadalis restitutione, nos enim in conscientia tenemur ad similia pro viribus promovenda, consequenter solliciti esse debemus, de retinendis Sanctae Helenae Nundinis, cum ab antiquo penes Monasterium fuerint. Res patratas nec ego dixi in Cimiterio, sed in Porta eiusdem: verum nec in ipso Foro, nec in Territorio Monasterii similia attentari debuerunt. Ubi asserit Illustrissima Dominatio Vestra se homines illos non misisse, credo Illustrissimae Dominationi Vestrae, sex tamen illorum fassi sunt, se ab Illustrissima Dominatione Vestra missos, quorum nomina non duxi praesentibus inserenda. Servet Deus Illustrissimam

¹³ Felirata: „Ad has [ti. Zrínyi levelére] Pr. Generalis rescripsit sic.”

Dominationem Vestram diu felicissimam, cuius patrocínio et protectioni me Fratresque meos humillime commendo.

Neostadio die 8va Aprilis A^{nno} 1650.¹⁴

5.

[Csáktornya, Szent Ilona monostora,] 1650 április 28.

Jagachich György csáktornya-szentilonai alperjel Borkovich Márton pálos generálishoz

ELTE EKK Acta Paulinorum (Ms Ab 154), tom. 1, pag. 317 (Annot. 88). — Másolat.

Reverendissime in Christo Pater etc.

Literas quas Reverendissima Paternitas Vestra Illustrissimo Comiti Bano scripsit, uti mihi Reverendus P. Paulus Vicarius Lepaglauensis commisit cum Patre Christophoro praesentavi 28 Aprilis. Ad quas hoc responsi dedit Dominus Comes. Ego iam nullum responsum dabo Patri Generali, quia iam dedi ter scribendo eidem in his negotiis, si iterum darem, hoc modo processus esset in infinitum. Hoc tamen, quod audivi et vidi, scribo Reverendissimae Paternitati Vestrae, nimirum Illustrissimum Dominum Comitem esse in bona via, imo in optima, totumque in alium mutatum, nobisque eum bene velle facere. In Festo S. Georgii cum ex persuasione Patris Cosmi cum Socio P. Christophoro eum adissem, illique Festa felicia et prosperum ex Italia reditum aggratulatus fuissem benigno satis vultu omnia excepit, haec coram omnibus Aulicis subinferens. Ego iam contra Vestras Reverentias nihil habeo: paratus sum Vestris Reverentiis inservire in omni negotio, saltem Deum pro me oretis. Ego benefaciam vobis, modicum expectetis. Eo etiam tempore unum Vas Vini donavit pro mensa. Rogo Reverendissimam Paternitatem Vestram, supersedeat modico tempore, donec cesset totaliter indignatio concepta, certissimo, et Forum et Beneficium Sancti Hieronymi cum maiori gratia, quam putamus recipiemus. Scio quid scribo etc.¹⁵

¹⁴ A levél után: „Supra Rescriptum hoc nihil hactenus acceptum est a Domino Bano, nec etiam quidpiam factum Vigore Compulsorii pro depositione Testium supramemorati, quicquid secutum fuerit alibi notabitur, interim placet inserere, quid scripserit P. Supprior Czakturniensis circa idem negotium.”

¹⁵ A másoló megjegyzése: „Haec desumpta ex literis P. Georgii Jagachich Supprioris Czakturniensis scriptis die 28 Aprilis A^{nno} 1650. Tempus monstrabit, quo affectu haec prolata fuerint.”

G. ETÉNYI NÓRA

Német hírek — magyar törekvések

A magyar főméltóságok török elleni politikája az 1663—1664-es német újsághírekben

1661 szeptemberének közepén megjelent egy négy oldalas német nyelvű nyomtatott hírlevél, melyben részletesen tudósítottak Louis de Souches generális 1661 szeptember 4-én, Tatáról indított sikeres török elleni akciójáról.¹ A leírásban pontosan rögzítették az események helyét és idejét, miként és hol gyülekeztek Souches csapatai, valamint Esterházy Pál és a fiatalabb Batthyány körülbelül 5000 fős hadai, továbbá hogy miként tartottak hadi tanácsot a szabad ég alatt, hogyan keltek át a Vértes erdején — közölve a hegy nevének fordítását is — miként értek a magyar előcsapatok estére, a főszereg pedig hajnali hat órára Zsámbék környékére. A tudósítás nem is elsősorban a kisebb jelentőségű hadi siker, Zsámbék visszafoglalásának, illetve a Palánka, Adony és Vác környéki portyázásoknak a megörökítése miatt igazán figyelemre méltó, hanem a leírás részletessége okán. A kiadványban ugyanis nemcsak magukat a hadi jelentőségű információkat adták közre, mint amilyen a vállalkozásban résztvevő erők nagysága, Zsámbék ostromának és bevételének módja, vagy a Duna magas vízállása, ami az átkelést akadályozta, hanem a sereg vonulása közben látott környékbeli véghelyek, mezővárosok, szép fogadók, bortermő vidékek állapotát is rögzítették. Ezeknek az olcsó formátumban kiadott korabeli újságoknak az értékét éppen az adja, hogy széles körben, közérthető módon tették hozzáférhetővé a szerte Európából érkező híreket.

A korai újkor Magyarországról megjelentetett korabeli újságkiadványok történeti és irodalomtörténeti jelentőségére már az APPONYI-féle gyűjtemény megjelenése is felhívta a figyelmet, napjainkban pedig új lendületet kapott a korai újkor magyar vonatkozású propaganda- és újságkiadványok kutatása.² Az 1660-as évek erdélyi és magyarországi török elleni küzdelmének óriási nemzetközi visszhangját már SZÉCHY KÁROLY, PERJÉCS

¹ *Ausführliche Relation Von Ihre Excell: Herrn Generalen Feldt-Zeugmeistern Baron de Souches untergebene Armee Neben unterschiedlichen Extract-Schreiben auss Ungarn / Anno 1661.* OSZK Régi Nyomtatványok Tára (= RNY1), Röplapok (= Röpl), № 601/b (mikrofilm a prágai Strahov könyvtárból).

² APPONYI S.: *Hungarica. Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok I—II*, Budapest 1900—1902; L. DÉZSI: *Hungarica. Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften III—IV. Neue Sammlung I—II*, München 1926—1927; HUBAY I.: *Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok az Országos Széchenyi Könyvtárban*, Budapest 1948; KÖPECZI B.: „Magyarország a kereszténység ellensége.” *A Thököly-felkelés az európai közvéleményben*, Budapest 1976. A Zrínyivel kapcsolatos kiadványok közül az egyik legfontosabb: *Angol életrajz Zrínyi Miklósról, London 1664* (Zrínyi Könyvtár 2), kiad. KOVÁCS S. I., bev. PÉTER K., ford. Bukovszky A.—Gömöri É.—Rab A.—Zajkás P., Budapest 1987; KÖPECZI B.—TARNAI A. (Hrsgg.): *Laurus Austriaco-Hungarica. Literarische Gattungen und Politik in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts*, Budapest—Wien 1988. Nagy jelentőségű a wolfenbütteli könyvtár magyar vonatkozású katalógusa: S. K. NÉMETH: *Ungarische Drucke und Hungarica 1480—1720. Katalog der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel I—III*, München—New York—London—Paris 1993.

A RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE*

APF	Archivio storico della Sacra Congragazione per l'Evangelizzazione dei Popoli de *Propaganda Fide*
SOCC	Scritture Originali riferite nelle Congregazioni Generali
ARSI	Archivum Historicum Societatis Iesu
ASV	Archivio Segreto Vaticano
BM	British Museum
BSBM	Bayerische Staatsbibliothek München
CIH	<i>Corpus Iuris Hungarici. Magyar törvénytár I—VII</i> , Budapest 1896—1900
CSEL	<i>Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum</i> , Vindobonae 1866skk
CSHM	<i>Corpus statutorum Hungariae municipalium. A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye I—V</i> , szerk. KOLOSVÁRI S.—ÓVÁRY K., Budapest 1885—1904
ELTE (EKK)	Eötvös Loránd Tudományegyetem (Egyetemi Könyvtár Kézirattár)
HK	<i>Hadtörténelmi Közlemények</i> , Budapest 1888—1943; új folyam 1954skk
ItK	<i>Irodalomtörténelmi Közlemények</i> , Budapest 1891skk
KÁL	Kolozsvári Állami Levéltár
KVL	Kassai Városi Levéltár (Archív Mesta Košíc)
LK	<i>Levéltári Közlemények</i> , Budapest 1923skk
LSz	<i>Levéltári Szemle</i> , Budapest [1951] 1961skk
MGH	<i>Monumenta Germaniae Historica</i> , Berolini—Hannoverae—Monaci 1826skk
SS	<i>Scriptores</i> (in folio), 1877—1919
SS rer. Merov.	<i>Scriptores rerum Merovingicarum</i> , 1885—1920
Poetae	<i>Poetae Latini medii aevi</i> , 1881skk
MHH	<i>Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek</i>
DD	<i>Diplomataria</i>
MC	<i>Monumenta Comitulia</i>
EOE	<i>Erdélyi Országgyűlési Emlékek I—XXI</i> , szerk. SZILÁGYI S., Budapest 1875—1898
MOE	<i>Magyar országgyűlési emlékek történelmi bevezetésekkel</i> , szerk. FRANKÓI V.—KÁROLYI Á. <i>Magyar Könyvszemle</i> , Budapest 1876skk
MKsz	Magyar Nemzeti Múzeum
MNM	Magyar Országos Levéltár
MOL	Abszolútizmuskor Levéltár
AL	Helytartótanácsi Levéltár (Magyar királyi helytartótanács)
HL	Magyar Kamara Archivuma
MKA	Diplomatikai Fényképgyűjtemény
DF	Diplomatikai Levéltár
DL	
MSHSM	<i>Monumenta Spectantia Historiam Slavonum Meridionalium</i> , Zagrabiae 1868—1916
MTA (KK)	Magyar Tudományos Akadémia (Könyvtárának Kézirattára)
ÖNB	Österreichische Nationalbibliothek
ÖStA	Österreichisches Staatsarchiv
FHKA	Finanz- und Hofkammerarchiv
HHSa	Haus-, Hof- und Staatsarchiv
KA	Kriegsarchiv
OSZK(K)	Országos Széchényi Könyvtár (Kézirattár)
PL	Primási Levéltár
PL	<i>Patrologiae cursus completus. Series Latina I—CCXXI</i> , ed. J.-P. MIGNE, Parisiis Lute- tiorum 1844—1855
PRO	Public Record Office
TSz	<i>Történelmi Szemle</i> , Budapest 1912—1930; <i>Történelmi Szemle</i> , Budapest 1958skk
TI	<i>Történelmi Tár</i> , Budapest 1878—1899; új folyam 1900—1911
UBM	Universitätsbibliothek München

* A MOL szekciójelölésekre I. BUZÁSI J. (szerk.): *A Magyar Országos Levéltár fondjainak és állagainak jegyzéke*, Budapest 1996. Szintén nem oldottuk fel a könyvészeti, levéltári és egyéb rövidítéseket (hrsg., h. n., fol., stb.).

TATJANA GUSSAROVA: A vallási kérdések vitáinak légköre a magyar országgyűléseken a 17. század első felében	308
BITSKEY ISTVÁN: Pázmány és Zrínyi.....	320
TUSOR PÉTER: Zrínyi a pálosok történetében. A pálosok csáktornya-szentilonai piaca körüli csetepaté.....	333
G. ETÉNYI NÓRA: Német hírek — magyar törekvések. A magyar főmáltóságok török elleni politikája az 1663—1664-es német újsághírekben.....	346
NÉMETH S. KATALIN: Kiadatlan feljegyzés J. J. Redinger magyarországi útjáról	358
GRANASZTÓI GYÖRGY: Nagyszombat házai a középkor és a barokk között (Részlet).....	368
NÉMETH ISTVÁN: Adalékok a felső-magyarországi városszövetség különleges bírói fórumának történetéhez (Johann Stöckel kisszebeni bíró sikkasztási ügye)	379
SZÉKELY GYÖRGY: Fények és árnyak a 17. századi lengyel városfejlődésben	388
KLANICZAY GÁBOR: A boszorkányüldözés Közép- és Kelet-Európában (Vázlat egy összehasonlító áttekintéshez).....	399
IMREH ISTVÁN: Rendtartó, öngazgató közösségek a Székelyföldön	417
JANKOVICS JÓZSEF: Bethlen Miklós két levele Luigi Ferdinando Marsilihez	428
LINDA and MARSHA FREY: The Confessional Issue in International Politics: The Rákóczi Insurrection.....	432
KÖPECZI BÉLA: A 18. századi Anglia magyarságképe.....	442
GALAVICS GÉZA: A költő Amade László kertje.....	451
JÓSVAINÉ DANKÓ KATALIN: Patak kertjei	462
CSETRI ELEK: Wesselényi István instrukciója ménesmesterének 1731-ből	469
IFJ. BARTA JÁNOS: Aspremont János Gobert gróf Zemplén megyei birtokai és jövedelmei a 18. század végén	478
FÜR LAJOS: A bercei zenebona, 1784	494
TAMÁSI EDIT: Volt egyszer egy Józseffelva.....	508
SZÁNTAY ANTAL: A lombardiai könyvkiadás helyzetéről (Forrásközlés).....	520
JAKÓ ZSIGMOND: Burián Pál (1790—1860), Erdély első antikváriusa	523
HERMANN RÓBERT: A szabadságharc hadtörténetesei	536
EGYED ÁKOS: Jakab Elek történetírásáról.....	558
NIEDERHAUSER EMIL: Néhány megjegyzés a historiográfiáról	569
LÁSZLÓ PÉTER: Uses of 'State', 'Nation' and 'National Minority'.....	573
GLATZ FERENC: Természetes és kényszermigrációk (1867—1990).....	581
PRAZNOVSZKY MIHÁLY: A szép Fenyvessy Feri — Mikszáth-hős a magyar parlamentben.....	585
HARASZTI-TAYLOR ÉVA: Egy brit diplomata Magyarországon a második világháború után (Sir Alvary Douglas Frederick Gascoigne G. B. E. 1893—1970).....	593
BORIÁN ELRÉD OSB: A keresztény nevelés alapkérdéseiről. Történelmi indíttatású eszmélkedés	600
MÓSER ZOLTÁN: Égi és földi üzenetek	615
A rövidítések jegyzéke	621
R. Várkonyi Ágnes műveinek bibliográfiája (1951—1997) (összeállította THOROCZKAY GÁBOR)	623
Contents	642